

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת תולדות ר"ח כסלו תשפ"ב

ושיעור הכתובים הוא כך ואלה תולדות יצחק בן אברהם מוסיף על תולדות אברהם עצמו א' צדיק וא' רשע אמנם הפרש גדול ביניהם שאלו הם תולדות יצחק מאשתו נקרא על שמו כמש"כ (מלאכי א, ב) הלא אח עשו ליעקב, מלידה ומבטן לא כישמעאל שאינו אח ליצחק שאינו נקרא תולדות אברהם אלא יצחק לבדו כמש"כ (בראשית כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, לא ישמעאל כי ולד שפחה כמוה וש"כ (בראשית כה, יט) אברהם הוליד את יצחק לבד ואמר בדקדוד אברהם הוליד וכו' שבהיותו נקרא אברהם ולא אברם הוליד את יצחק שא"ל הקב"ה אברם אינו מוליד אברהם מוליד. וקשה טובא שהרי בהיותו נקרא אברם הוליד את ישמעאל אלא ודאי אינו נקרא בנו אלא בן האמה ולד שפחה כמוה, א"כ אברם אינו מוליד ירצה אין לו בן מיוחס אחריו ז"ש אברהם הוליד את יצחק, אחר שנקרא אברהם הוליד את יצחק לא קודם, שאברם אינו מוליד א"כ אין תולדות אברהם אלא יצחק לבד, לא כן תולדות יצחק ששניהם כאחד תולדות יצחק מיוחסים אחריו אח עשו ליעקב נאם ה' (מלאכי א, ב).

והטעם שהיתה הכנה ברבקה להוליד רשע דומה ללבן אחיה. וכת"א כ"כ לא יפה עשה עשה יצחק לקחת אשה זו שאביה ואחיה רשעים כי שמא יצאו גם שניהם רעים וחטאים לה' ואפשר שעל כרחו נשאה לקיים מצות אביו ושלא מדעתו היה, לז"א ויהי יצחק בן ארבעים שנה וכן מ' לבינה, ובדעת גדול עשה מעשהו ולא הטעהו הבחורות לבחור ביופיה גם לא הוכרח לקחתה שאביו לקחה לו ז"ש בקחתו וכו' הוא לקחה מרצונו הטוב את רבקה בת בתואל אחות לבן אע"פ שהיה אביה ואחיה רשעים לו לאשה ירצה לו היתה מכונת לאשה היא ולא אחרת שהרי נאמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע וביצחק ולא כל יצחק א"כ היה צריך אשה הוגנת לו שתקבל אחד צדיק ואחד רשע.

וכ"ת יהיה גם הוא כאביו ויוליד את הרשע בשפחה לז"א ויעתר יצחק לה לנוכח אשתו כמ"ש רז"ל שאמר להקב"ה כל הבנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזאת א"כ הוא התפלל לא יארע לו כאביו להוליד הרשע מאשה אחרת אלא גם הרשע יהיה מאשה הזאת שע"י צדקות רבקה ימשך תועלת גם לרשע והיא כאשה הראויה לו להוליד שניהם, אחד צדיק ואחד רשע וגם הרשע יהיה לו תועלת בצאתו מרחם קדוש מרבקה, ובה יש הכנה לצאת עשיו הרשע דומה ללבן.

וכ"ת שלא כיון יפה יצחק בתכליתו זאת שיתן לו כל הבנים ממנה ואעיקרא דדינא פירכא רבה לקחת אחות לבן לאשה שאפשר ימשך היזק ליעקב מב' צדדין מצד לבן ומצד התחברו לרשע בבטן א' ולפי מקלקלתא ולא מתקנתא לז"א ויהי יצחק בן ארבעים לבינה ויפה כיון להתפלל לה' יהיו כל הבנים מאשתו זאת יען כי עקרה היא אמר עקרה היא לב' בחינות הא' לומר עקרה היא כאמו שעל שהקב"ה מתאוה לתפלתם הם עקרות והב' לומר עיקרה היא ואין לחוש על רשע אביה ואחיה, שהיא העיקר לילד צדיקים כמוה והרוב היא בכשרותה ומיעוט רעת אחיה יתבטל ברובה ע"ד ורחל עקרה היא שארז"ל ורחל עיקרה של בית אם כן לכך ויעתר יצחק אל ה' שכל בנים שיתן לו ה' גם הרשע יהיה מן הצדקת הזו כדי שגם הרשע יהיה בו צד תועלת וצדקות אם כן הוא לקחה מדעתו ורצונו ויפה כיון לפי שנותנו בן מ' לבינה ויעתר לו ה' וקבל תפלתו ותהר רבקה אשתו ורצה בהריון א' כולם בבטנה צדיק ורשע ז"ש רבקה אשתו לומר שהריון א' צדיק וא' רשע היה צודק לרבקה על היותה אחות לבן ורוב הבנים דומין לאחי האם והיא צדקת, לכן היו בה שתייהם יחד גם על היותה אשתו של יצחק שגם הוא היה עתיד להוליד א' צדיק וא' רשע אם כן הריון זה צדק יחידיו ברבקה מצדה גם מצד היותה אשתו של יצחק הנאמר עליו כי ביצחק יקרא לך זרע וביצחק ולא כל יצחק.

ובראותה רבקה שנתרצו צו הבנים בקרבה בעוברת אצל בתי מדרשות יעקב מפרנס לצאת ובעברה אצל בתי ע"א עשיו מפרנס לצאת ותאמר אם כן למה זה אנכי ירצה אם כן שהוליד יצחק תולדותיו כאברהם אביו א' צדיק וא' רשע למה זה אנכי ירצה למה לא היה בן הרשע משפחה א' והצדיק ממני, כשרה חמותי ז"ש זה אנכי

א.אח עשיו ליעקב

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק: ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפרדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה: ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו:

ויתרצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה':

ויאמר ה' לה עשיו גי'ם בבטןך ושני' לאמים ממעריך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר: (כה, יט-כג)

ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי:

ויאמר עשיו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה:

ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב: (כה, לא-לב)

ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה: (כז, לו)

מובא בספר חן טוב (מר' טוביה הלוי בן אברהם קדמון מחכמי צפת):

אמנם במה שנשאל מה נשתנה זרע יצחק מזרע אברהם שאברהם הוליד ישמעאל מהגר ויצחק משרה, ויצחק הוליד את שניהם מרבקה גם תאומים מהריון א', בו נבא אל ביאור הכתובים וז"ש ואלה תולדות יצחק וא"ו מוסיף על ענין אחד מה תולדות אברהם היו א' צדיק וא' רשע גם תולדות יצחק א' צדיק וא' רשע.

וכ"ת איך יצא עשיו מבטן רבקה צדקת לז"א שהיתה בת בתואל ואחות לבן הארמי ורוב הבנים דומים לאחי האם לכן יצאו יעקב ועשיו מרבקה א' דומה לה שהיתה צדקת וא' דומה לאחיה לבן הרשע וז"ש רבקה אם כן למה זה אנכי א"כ שגם תולדות יצחק כאברהם א' צדיק וא' רשע למה זה אנכי למה הייתי אנכי היולד את זה הרשע ולא ילדתו שפחה א' כישמעאל ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך גיים כתיב זה אנטונינוס ורבי אנטונינוס יצא מעשיו והרבה גרי צדק מעשיו לא כן מישמעאל והטעם שבטן רבקה הצדקת הצדיק גם את עשיו שיתגיריו ממנו גרים רבים וז"ש בסוף הפרשה אחי רבקה אם יעקב ועשיו כי מה בא ללמדנו אלא הכוונה לומר שבשביל היות לבן הרשע אחי רבקה היתה אם יעקב ועשיו א' צדיק וא' רשע שרוב הבנים דומים לאחי האם שאל"כ לא היתה אם עשיו, רק אם יעקב לבד ועשיו יצא משפחה א' כישמעאל מהגר ובוה מצאתי ראיתי בספר כלי חמדה גם בספר תורת משה וזכיתי לכיון לדעת גדולים.

אמנם שאלתינו במקומה עומדת באם היה יותר טוב שיבואו יעקב ועשיו מרבקה למה לא עשה כן הקב"ה באברהם שיצאו יצחק וישמעאל משרה ויהיה תועלת לישמעאל גם כן שיבואו גרים ממנו. אמנם פשר הדבר יען ברבקה היה כלי לקבל גם את עשיו לדמותו לאחיה לבן גם לאביה בתואל שהיו רשעים, לא כן שרה אמנו שהיתה בת הרן הצדיק שמת על קידוש ה' על פני תרח אביו באור כשדים ואף גם זו היה לבו חלוק עליו אם יפיל עצמו לאש עד ראותו אברהם שנכנס בשלום ויבא בשלום עכ"ל לא היה עובד ע"א כנחור אחיו שנאמר (בראשית לא, נג) אלקי אברהם ואלהי נחור הוא חול א"כ הרן צדיק היה גם לוט אחי שרה צדיק היה שהרי מצות אפה למלאכים בפסח גם היה מכניס אורחים ואברהם בהתפלל על סדום אם יש עשרה צדיקים וכו' כונתו על לוט בן אחיו נמצא ששרה היתה בת צדיק ואחות צדיק א"כ לא יתכן שיצא ממנה בן רשע לכן לקח אברהם את הגר לא כן רבקה שהיתה בת בתואל ואחות לבן שיש מקום לצאת עשיו ממנה דומה לאחותיה.

זה הרשע למה נתעברתי אנכי ממנו גם למה זה ירצה למה בהריון זה שניהם יחד ולא ילדתי כל אחד בפני עצמו. לכן ותלך לדרוש את ה' יגיד לה טעם הדבר וזה לא ידעו המילדות להשיבה ויאמר ה' לה ב' גים בבטנך גיים כתיב זה **אנטונינוס ורבי** שגם מן עשיו יתגייירו גרים על היותו בבטנך תועיל לו להצדיק את יושבי בטנך גם וב' לאומים ממעיך יפרדו ירצה ממעיך ולחיוץ יפרדו לא במעיך כי שם ישבו אחים יחדיו כדי שיהיה תועלת לעשיו מצד יעקב אחיו שנולדו תאומים ולאום מלאם יאמץ כמה שאמרו רז"ל כשזה קם זה נופל אמלאה החרבה אמלאה מחברתה של ירושלים וזה יורה בהיותם יחד במעיה שהוא מוכרח כשעובר זה קם חבירו נופל.

גם ורב יעבד צעיר והדבר קשה באיזו טענה יעבוד הרב לצעיר אמנם עתה יש טענה א' שכל א' גדול מחבירו עשיו בכור ללידה ויעקב בכור ליצירה כמ"ש רבותינו ז"ל משל השפופרת וכו' טיפה א' היתה יעקב אם כן כדי שרב יעבד צעיר הוצרכו להיות יחד בהריון א' שגם הצעיר הוא רב ולא יתבטל דבר ה' ורב יעבד צעיר אפילו בגלותינו זה שגם עתה יעקב שהוא רב ובכור ליצירה יעבד לעשיו והוא הצעיר ליצירה אם כן, וזה יעקב יקרא הצעיר הוא ועשיו ישתעבד לו ואם לא זכה יעקב יקרא הוא רב ויעבד לצעיר זה עשיו הצעיר ליצירה נמצא כי על כן באו שניהם יחד בבטן רבקה כדי שכל אחד יהיה לו בכורה א', זה בכור ללידה וזה בכור ליצירה.

וזה שאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי מאי בכורתך ולא אמר בכורה סתם גם אחר כך אמר וימכור את בכורתו כו' בכינוי, אלא רצה לומר מכרה את הבכורה שלך שגם לי בכורה אחרת וימכור את בכורתו שלו נוסף על בכורת יעקב. גם זה שאמר עשיו את בכורתו לקח ועתה לקח את ברכתו בכינוי, שגם לו בכורה א' כמוני וברכה אחרת של עה"ב, ועתה לקח את שלי.

ב. אנטונינוס ורבי

מסביר המגלה עמוקות (אופן פג):

התפלל משה על דורו של רבינו הקדוש שגורו שמד באותו דור, וגורו שלא למול את בניהם, ובאותו זמן נולד רבי ומלו אותו, וגור הקיסר שיביאו אליו בן הנימול, ונעשה נס שאמו של אנטונינוס נתנה בנה שנולד גם כן באותו פרק שנולד רבי בחיק של אמו דרבי, ומצאו הקיסר ערל ופטרלו לשלום כדאיתא בעבודה זרה בתוספות דף י"ד (י"ב ד"ה אמר). וזה נרמז במלת **אעברה**, נוטריק"ן א'נטונינוס ע"רל ב"רית ר"בינו ה"קדוש, ולכן נקרא רבי רבינו הקדוש, (ובשבת דף ק"ח, ב אמרו טעם אחר ומסייע לו). ולפי שאנטונינוס הוא גלגול של עשו, ורבי הוא גלגול של יעקב שתיקן ברכת אתה קדוש, לכן נקרא גם כן רבי **רבינו הקדוש** שהוא גלגול של יעקב.

והתפלל משה בעת ההיא, על אותו עת שיתן הקב"ה חן לרבי בעיני אנטונינוס, **אעברה נא**, נוטריק"ן א'נטונינוס ע"ש ב'ימי ר"בינו ה"קדוש נ"צוץ א"חד, כי קיימא לן (נדה כז, א), תאומים טיפה אחת היא ונחלקה לשנים, נמצא שיעקב ועשו שהיו תאומים, **היו ניצוץ אחד** ונחלקו אחר כך לשנים. וכבר אמרו רז"ל (ברכות נז, ב) שהשיב הקב"ה לרבקה שני גיים בבטנך (בראשית כה, כ), על אנטונינוס ורבי, שאז נתקן יעקב ועשו, ולכן גיי"ם בב' יו"דין, שנחלקה טיפה אחת לתרין ניצוץין. ולכן פתח מתחילה ואתחנן, שביקש על חן שיהיה לרבי בעת ההיא, שיהיה שעת השמד עת צרה היא ליעקב (ירמיה לז, ז), ליעקב ממש שהוא רבי שהיה ניצוץ של יעקב, ולכן נקרא רבי ר' יהודה **נ"שיא**, נוטריק"ן ג'ניצוץ של י"יעקב א"בינו, והוצרך רבי להתלבש בנשמתו של יעקב אבינו שהיא מדת תפארת תורה שבכתב, לפי שסוד משנה הוא תורה שבעל פה, ומתחלה כשנתן משה תורה שבכתב, איתמר ביה כה תאמר לבית יעקב (שמות יט, ד), יעקב דייקא מגיד דבריו ליעקב ב חקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמו, יט), שהיו י' דברות עק"ב תיבות, והוא חלק של תפארת כמ"ש רז"ל בפרק הרואה (ברכות דף נח, א) והתפארת (דברי הימים א' כט, יב), זה מתן תורה, הרי שהתורה היא סוד לבושו של יעקב,

ובזה (שחרית לשבת) ישמח משה במתנת חלקו עבד נאמן קראת לו, בשעת מתן תורה נקרא עבד, ואז כליל תפארת בראשו נתת, שנתלבש משה בלבושו של יעקב, דאיתמר במדרש (תנחומא עקב סי' י') בשביל יעקב ניתנה התורה, דהתורה נתנה מפי הגבורה (שבת פח, ב), הרי מדתו של יצחק, ורצו מלאכי שרת לפגוע בו, עד שנתן הקב"ה קלסתר פניו של משה שהוא דומה לקלסתר פניו של אברהם כדאיתא במדרש רבה פרשת יתרו פרשה כ"ח (שמו"ר פכ"ח, א) **ועל ג' גוונים אלו שזכה משה להתלבש בשעה שקבל תורה שבכתב**, ושלשתן רמוזים בקרא ומשה עלה אל האלהים (שמות יט, ג) הא דרגא דיצחק, ויקרא אליו ה' הא דרגא דיעקב שהוא רחום, מן ההר זה אברהם שקראו הר. ולכן פתח בכאן משה בשם של אדני"י, ומסיים בהוי"ה בנקודות אלקים, הן הן תרין ההי"ן, לקביל י' דברות שקבלו ה' מול ה' בתרין

לוחין, ואז החלות להראות לי ג' גוונים, את גדלך, זה קלסתר פניו של אברהם תורת חסד על לשונו. ידך החזקה, זה יצחק מפי הגבורה. אשר מי א-ל, זה דרגא דיעקב שנתן התורה בו' קולות ירעם אל בקולו נפלאות (איוב לז, ה) (כדאיתא במדרש שם) שאותן הו' קולות נתפשטו כל אחד לי' ניצוץין, הרי ע' קולות לקביל ע' אומות, ועל זה קאמר ירעם אל בקולו נפלאות, לכן אמר בכאן אשר מי אל דייקא, אשר יעשה כגבורתיך רעם גבורותיו מי יתבונן (איוב כו, יד).

ועל זה אמר בגמרא (גיטין נט, א) מימות משה עד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, הטעם שהוצרך משה לקבל תורה שהוא סוד תפארת, על ידי מדת אברהם שהיא גדולה כדי שיהיה תורת חסד על לשונו, לקיים כל אורחות ה' חסד ואמת (תהלים כה י'), וכן רבי מאחר שהוא חיבר תורה שבעל פה, הוצרך גם כן להיות לו תורה וגדולה במקום אחד. ולפי שנתלבש רבי בניצוץו של יעקב שהוא תפארת, לכן התחיל רבי בפרקי אבות פרק ב' (אבות פ"ב מ"א) רבי אמר איוו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה, על עצמו דיבר שנתלבש בלבוש של תפארת. ולכן אמר הקב"ה למשה רב לך, אותה הגדולה והתורה שיש לך, יהיה **גם כן לרבי באותו פרק**, כמ"ש שמימות משה לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד עד רבי, גם אותו הלבוש שהוא תפארת, היה גם כן לבושו של רבי באותו דור, וזה הוא רב לך דייקא, שלך הוא.

מסביר **הבן יהודע** (ברכות ב, א):

ולפי פשט המשנה נראה לי בס"ד טעם הא דפתח במצות קריאת שמע תחלה, דאיכא במדרש בראשית פרשת צ"ח אבא אמר מכאן זכו ישראל לקריאת שמע, בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם, קרא לשנים עשר בניו, אמר להם: שמעו אל אביכם שבשמים, שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה? אמרו לו: **שמע ישראל אבינו**, כשם שאין בלבבך מחלוקת על הקב"ה, כך אין בלבבנו אלא ה' אלקינו ה' אחד, אף פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רב שמואל, **הוא הדבר שישראל משכמים ומערבים בכל יום ואומרים**, שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה, אותו הדבר שצוינו, עדיין הוא נוהג, ה' אלקינו ה' אחד, עד כאן לשונו.

נמצא קריאת שמע זכינו בה מכח יעקב אבינו ע"ה, ואליו אנחנו אומרים, שמע ישראל אבינו כי ה' אלהינו הוא ה' אחד, וידוע כי רבינו הקדוש היה ניצוץ יעקב אבינו, ולכן נקרא רבי יהודה הנשיא ראשי תיבות ניצוץ של יעקב אבינו, ובוה מובן היטב הטעם שפתח רבי במצות קריאת שמע תחלה, כי מצוה זו שייכה לו.

והגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים כתב, יען היה ניצוץ יעקב אבינו, לכן פתח בקריאת שמע דערבית, כי יעקב אבינו ע"ה תיקן תפילת ערבית עד כאן דבריו. ועדיין אין טעם זה מתיישב שפיר, כי תפלה לחוד, וקריאת שמע לחוד, אך לפי מה שכתבנו בס"ד ניחא, ונתמתק טעמו של הרב ז"ל, כי באמת קריאת שמע שייכה ליעקב אבינו ע"ה, ונקיט רבי קריאת שמע דערבית ולא דשחרית, בשביל דערבית תיקן יעקב אבינו ע"ה, והשתא מיני ומיניה יתקלס.

מובן לפי זה מה שכתוב **בבראשית רבה (סז, ז)**:

וייקץ יעקב משנתו (בראשית כח, טז), רבי יוחנן אמר **ממשנתו**.

וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים (בראשית ל"א)

מובא בבעל הטורים:

בן זקנים. זקנים כתיב שמסר לו כל מה שקבל מזקנים שהם שם ועבר:

בן זקנים הוא לו. ס"ת אמון שמסר לו סתרי תורה שנאמר בה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים:

זקנים. בגימטריא עולה ר"ז שמסר לו רזי תורה ובגימטריא זר על שם עטרת זקנים בני בנים:

זקנים. נוטריקון זרעים קדשים נשים ישועות מועד:

מובא במסכת **שבת (לא, א)**: ישועות זה סדר נזיקין.

מסביר רש"י: סדר נזיקין. מוטיעון מזהיר לפרוש מהיזק ומהתחייב ממנו.

מוסיף המגלה עמוקות (ויגש):

ולכן כשלמד יעקב עם יוסף ה' סדרים מרומזין במלת ז'ק'נ'ל'ם ז'רעים ק'דשים נ'שים י'שועות מ'ועד, וטהרות כשרצה יוסף ללמוד הוצרך לירד למצרים לראות את ערות הארץ כי מי יתן טהור מטמא ר"ל צריך לראות ענין הטומאה ובוה יצא אחר כך לידי טהרה.